

Frit

33. årgang - nr. 2 - 2005

NORDEN

LÆS I BLADET

Skandinavisk valuta
Af Tomas Larsson.....s. 10

Skandinavisk valuta

Af Tomas Larsson

Under senare år har två folkomröstningar genomförts i Danmark och Sverige om EU. Bägge folkomröstningarna handlade om länderna skulle överge sina nationella valutor och övergå över till den nya EU- valutan euro. Valet var enkelt men frågeställningen svår. Flera tunga företrädare för ja-sidan i Sverige hävdade att den svenska kronan skulle totalhaverera om väljarna röstade nej. Ja-sidan hävdade dessutom att euron var en del i det stora EU- projektet och att det av solidaritetsskäl var viktigt att även Sverige deltog. Nej- sidan påstod å andra sidan att kronkursen skulle fortsätta ungefär som förut även om vi röstade nej, och pekade samtidigt på den starka kopplingen mellan euron och EU:s utveckling mot överstatlighet.

Något som hamnade i skymundan i den svenska valdebatten, var den europeiska penningpolitiska historien. Historien har en tendens att upprepa sig. Vad som även under maj 2003 kunde noteras var att kronan firade sitt 130 års jubileum, mindre än fyra månader innan folkomröstningen. Den 27:e maj 1873 avhandlades och slöts en myntkonvention i Köpenhamn som gick ut på att Danmark och Sverige senast den 1 januari 1875 gick över till den nya valutan krona. Norge anslöt sig strax efteråt genom en tilläggskonvention (16 oktober 1875). Men varför gick länderna överhuvudtaget över till ny enhetsvaluta? En rad händelser ledde fram till det historiska beslutet.

Vid 1800- talet början var det tysktalande området splittrat i en mängd småstater, och den största staten (Preussen) var besegrad av Napoleon. Därmed gick det "Heliga romerska riket av den tyska nationen" i graven. Men redan år 1815 bildades Tyska förbundet. Förbundet framstod först som marginellt, men var embryot till det Tyska riket. Det hade till att börja med i uppgift "...att skydda sina

medlemmars frihet samt upprätthålla Tysklands inre och yttre säkerhet...". Tre decennier senare antogs en ny författning, enligt vilket Tyskland skulle bli en förbundsstat, även kallad Union. 1862 blev Bismarck preussisk ministerpresident och samma år "...började en ny tid äfven för den tyska nationella frågans utveckling...". Nio år senare bildades Tyska riket, 56 år efter det att Tyska förbundet startade. Det är för övrigt ungefär lika lång tid från det att Kol- och stålunionen bildades tills EU:s regeringschefer skrev under den nya EU-konstitutionen.

Parallellt med den politiska konsolideringen till ett Stortyskland ägde även en valutapolitisk konsolidering rum. Under 1830- talet slöts två fördrag i München och Dresden, där de tyska myntsystemen låstes mot varandra. 1871 ersattes de gamla valutorna med den nya valutan mark och 1875 bildades Tyska rikets centralbank i Berlin.

Det andra stora valutablocket i Centraleuropa under mitten av 1800-talet var den Latinska monetära unionen, LMU. I december 1865 kom Frankrike, Italien, Belgien och Schweiz överens om en monetär union med det franska penningssystemet som bas. Strax därpå hölls en konferens i Paris där 19 europeiska länder samt även USA föreslogs införa det franska franc- systemet. Även den svenske bankmannen André Oscar Wallenberg föreslog att Sverige mer eller mindre borde ansluta sig. Under en konferens i juni 1867 reste Wallenberg samt den norske professorn O J Broch till Paris. Bägge rekommenderade senare ett nytt myntsystem som skulle motsvara det franska franc- systemet. Under 1870 besegrade dock Preussen Frankrike, vilket skadade LMU. Sex år tidigare hade Preussen dessutom anfallit Danmark och erövrat en stor del av dess södra områden, områden som varit danska ända sedan forntiden. Det

fanns med andra ord en stor politisk osäkerhet om utvecklingen inom de bägge valutaunionerna.

I Danmark, Norge och Sverige användes sedan en mycket lång tid valutan daler. Fram till 1830- talet penklade dock växelkurserna kraftigt mot varandra, men under 1840- talet började de tre dalervalutorna åter att stabilisera sig. Sedan 1845 var växelkurserna extremt stabila mot varandra, men de tre länderna använde den gamla silvermyntfoten och "duodecimalsystemet" (bygger på talet tolv, till exempel $10 * 12 = 120$ skilling per norsk speciedaler). Under 1855 gick Sverige över till decimalsystemet där den nya valutan Riksdaler riksmünt motsvarade 100 öre, dock fortfarande med silvermyntfot. Samtidigt cirkulerade danska och norska mynt över gränserna, vilket väckte irritation inom svenska kretsar. Till slut började Norges och Sveriges politiker att diskutera en övergång till ett gemensamt myntsystem med guldmyntfot. I ett möte i Köpenhamn sommaren 1872 fortsatte diskussionerna och under december samma år skrev Danmark och Sverige under ett avtal om gemensam valuta. Norge valde att vänta till oktober 1875, då man "...i Stockholm avslutat en tilläggskonvention...". Den Skandinaviska monetära unionen (SMU) var född.

Den nya kronvalutan lanserades 1873 och grunden var 10- och 20-kronorsmynt av guld (där 20-kronorsmyntet idag med hänsyn till inflation motsvarar cirka 840 kronor). Skiljemynten fanns ända ner till valören 1 öre. Än idag, mer än 130 år efter starten, utgörs såväl Danmarks som Norges högsta myntvalör av guldfärgade 10- och 20-kronorsmynt!

Sammanfattningsvis fanns två tunga valutaområden som de skandinaviska politikerna kunde välja mellan, men de valde istället att gå vidare med ett

Svensk förteckning över den skandinaviska monetära unionens myntsystem vid starten 1873.

	valör	Diam	bruttovikt	renhet	material	fint guld	fint silver
huvudmynt, guld	20 kronor	23 mm	8,9606 g	90 %	guld	8,0645 g	—
	10	18	4,4803	90	guld	4,0323	—
skiljemynt, silver	2 kronor	31 mm	15,0000 g	80 %	silver	—	12,0000 g
	1 kronor	25	7,5000	80	silver	—	6,0000
	50 öre	22	5,0000	60	silver	—	3,0000
	25 öre	17	2,4200	60	silver	—	1,4520
	10 öre	15	1,4500	40	silver	—	0,5800
skiljemynt, brons	5 öre	27 mm	8,0000 g	95 %	koppar	—	—
	2	21	4,0000	95	koppar	—	—
	1	16	2,0000	95	koppar	—	—

Källa: "Lag om rikets mynt", SFS 1873:31 och SFS 1873:36

tredje alternativ, en skandinavisk lösning. Det fanns nämligen en politiskt stark rörelse i de tre länderna, skandinavismen. Under slutet av 1700- talet hade enstaka personer argumenterat för denna, främst i Danmark. Under slutet av 1830- talet hölls en rad studentmöten i bland annat Lund och Köpenhamn, där "den nordiska tre-enigheten" hyllades (Island löd på den tiden under den danska kronan). Skandinavisterna framhöll den kulturella, språkliga och ekonomiska gemenskapen länderna emellan, men det fanns från etablissemangets sida en stark misstro mot skandinaviskt samarbete, ända sedan svensk-norske kungen Carl XIV Johans dagar (1818-1844). Precis som idag. Men skandinavismen utvecklade sig i snabb takt, främst i Sverige och Danmark. Under svensk-norske kungen Oscar I (1844-1859) blev regimen mer positiv till skandinavismen, och det fanns till och med planer på en skandinavisk union. När den svensk-norske kungen Karl XV bestigit Sveriges och Norges troner 1859 blev förbindelserna länderna emellan än livligare.

När Preussen och Österrike under 1864 anföll och erövrade Slesvig uteblev dock allt officiellt ingripande från Sverige- Norge. Situationen blev, som Nordisk familjebok formulerade saken, att "I och med detta hade den äldre skandinavismen i realiteten gjort bankrutt och endast efterlämnat en allmän känsla av desillusion". Men trots nedgången i entusiasm inför skandinavismen fortsatte samarbetet inom flera områden, fast på ett mer praktiskt och mellanstatligt plan. SMU varade ända fram till

1914, då första världskriget bröt ut. I en rapport från EU år 2002 konstaterades bland annat att "...den skandinaviska monetära unionen fungerade mjukt, kort sagt, den föreföll framgångsrik". Men samma rapport konstaterade även att SMU inte följdes av samarbete inom andra områden, och att den saknade en central koordinering av monetär politik. Rapporten konstaterar till och med att "...om en sådan mekanism [central koordinering] hade funnits, är det frestande att dra slutsatsen att unionen sannolikt hade överlevt första världskrigets monetära omskakning..." och att "...varje [skandinavisk] centralbank agerade för sig själv...utan några försök till samarbete". Det finns stora likheter mellan Skandinaviens situation idag och den kring 1860- talet. EU är en organisation

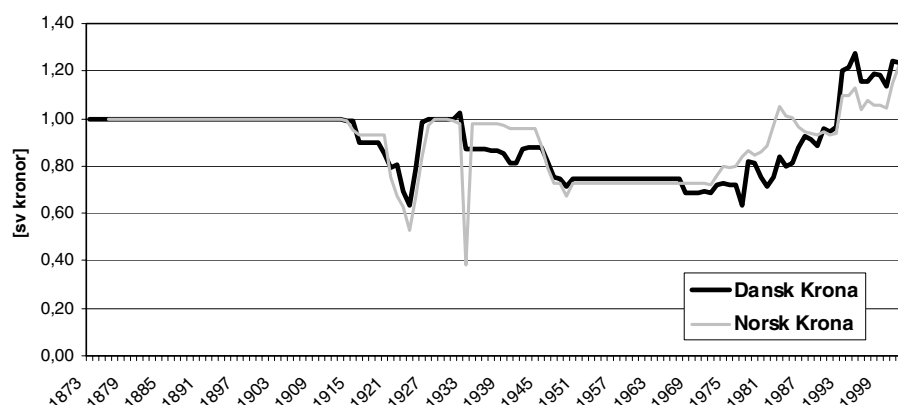
som tyder på att EU håller på att övergå i en ren statsbildning, där bland annat gemensam flagga, valuta och nationalsång är några av symbolerna. Å andra sidan finns flera tecken på ett begynnande sönderfall. Det finns därför all anledning att studera alternativ.

Ett alternativ är ett närmare samarbete mellan de fyra länderna Danmark, Island, Norge och Sverige. Det är dags att vi inser hur mycket som faktiskt förenar oss, och att vi slutar att ägna energi och tid på att hitta vad som skiljer oss åt. Sedan 1945 har den danska, norska och svenska kronan aldrig pendlat mer än 37 % (årsmedelvärde) mot varandra, i genomsnitt betydligt mindre. Detta skall jämföras med Centraleuropa, där spänningarna

som styrs från Centraleuropa, och som skaffar sig allt större makt. Inom EU skulle Skandinaviens inflytande bli marginellt, därför att vi är så få. Det finns dessutom många tecken

Diagram över den danska och norska valutakursen mot den svenska kronan under perioden 1873...2003 (årsgenomsnitt).

Fram till och med år 1914 var kursen låst via SMU men sedan upphörde valutasamarbetet mellan de skandinaviska länderna.

Källor: Riksbankens informationsenhet, april 2003, Statistiska centralbyrån samt Riksbankens årsberättelse 1915- 1921.

mellan valutasystemen har varit betydligt större. År 1914, samma år som LMU och SMU sprack, var en schweizerfranc lika mycket värd som en italiensk lira (bägge hade ju ingått i LMU med låsta växelkurser) men inför den italienska övergången till euron under slutet av 1998 var skillnaden över 120 000 % (!). Den italienska liran var med andra ord pulveriserad. Den franska och finska valutan, som också ingick i LMU, fick i praktiken bytas ut under 1960-talet på grund av kraftig inflation. De skandinaviska växelkurserna återställdes till ursprungsläget redan under mitten av 1920-talet. Således vilar det skandinaviska valutaområdet på en mycket solid grund jämfört med de skakiga LMU- och EMU- projekten.

Historien under 1800-talet visar att det finns flera likheter med dagens situation. Skandinavien står inför ett viktigt vägval där den ena vägen leder till att vi går in i en EU-stat och överlämnar allt mer av det politiska beslutsfattandet till Centraleuropa. Å andra sidan kan vi skandinaver blicka tillbaka på en över 130 år lång period med kronan som bas i våra ekonomier, en period som även i övrigt uppvisar så många likheter att det är logiskt att vi återgår till en gemensam krona. Men för att lyckas ännu bättre den här gången så krävs att vi även börjar samarbeta inom fler områden. Därför behövs en reformering av dagens nordiska samarbetsstrukturer, där vi fokuserar vår energi på färre områden men med större intensitet!

Källor & lästips

- * "Historical exchange rate data 1819- 2003", Norge
- * "Norges mynter", Oslo, 2001
- * Sieg's myntkatalog, Danmark
- * "Från kaos till ordning", Kungliga myntkabinetter, 1995
- * Nordisk familjebok, 1911 (speciellt rubriken "Tyskland")
- * "The Scandinavian Monetary Union", EU, 2002